

Jasňa PACOVSKÁ

DOI: 10.14746/bo.2017.2.1

Václav LÁBUS

Svatava ŠKODOVÁ

Praha

Co lze „vyčíst z ruky” aneb somatické frazémy v proměnách času¹

Keywords: cognitive linguistics, somatic idioms, basic meaning, figurative meaning, ideology, news

Klíčová slova: kognitivní lingvistika, somatické frazémy, základní význam, metaforický význam, ideologie, zpravodajství

Abstract

The paper deals with somatic idioms based on Czech lexeme *ruka* (*hand*). For the analysis a collocation *v rukou* (i.e. *in hands*) was chosen. Analyzed data come especially from Czech Radio news 1977 and 1997 (from a demo version of the platform being developed for automatic transcription and sophisticated access to historical audio archive of the Czech Radio), and from the Czech National Corpora. The analysis should demonstrate a ratio between basic and figurative meaning of the chosen collocation, its semantic profiles, and should reveal potential ideological implicit meaning.

Příspěvek se zabývá tzv. somatickými frazémy, jež jsou založeny na báзовém lexému *ruka*. Pro potřeby tohoto příspěvku bylo analyzováno užití jednoho konkrétního spojení, a to *v rukou*. Jazykový materiál pro excerpci poskytl archiv mluvených pořadů Českého rozhlasu, konkrétně zpravodajské pořady Rozhlasové noviny z roku 1977 a Ozvěny dne z roku 1997; pro porovnání byla využita i data z Českého národního korpusu z týchž let. Cílem je postihnout poměr doslovného a metaforického užití vybrané vazby, kvalitativně analyzovat sémantické profily, v nichž se vyskytuje, a identifikovat případný ideologický podtext.

¹ Příspěvek vznikl v rámci projektu Zpřístupnění archivu Českého rozhlasu pro sofistikované vyhledávání (č. DF 11P010VV013) v Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI).

Na přelomu tisíciletí, jak konstatují představitelky české kognitivní lingvistiky, se i v České republice otevírají dveře kognitivním přístupům k jazyku (srov. Vaňková 2003). Uplynulo další desetiletí a my můžeme s potěšením konstatovat, že se tyto pomyslné dveře otevírají stále víc a že patrně nic nebrání tomu, aby záhy byly dokořán. Snad tyto stránky budou přesvědčivou výpovědí o pevném teoretickém podloží těchto výzkumů. České studie jsou inspirovány průkopnickými díly amerických kognitivistů, je v nich však zřetelná reflexe domácího kontextu. Jde nejen o významnou tradici české lingvistiky, ale o specifika české historie a kultury. O této specifčnosti, řekněme svébytnosti, vypovídá český jazykový obraz světa. Ten je fixován v textech nejrozličnějších typů; v běžné komunikaci, ve folklorních textech, v anekdotách, v publicistice aj. Můžeme k němu dospět analýzou slovní zásoby, studiím vztahů mezi slovy, zejména sekundárních významů, derivátů, etymologických poukazů, frazémů apod. (podrobněji viz: Vaňková a kol. 2005, Bartmiński 2007, Vaňková 2007).

Cenným a stále častěji využívaným zdrojem k odhalování jazykového obrazu světa jsou jazykové korpusy, které nabízejí rozsáhlé soubory jazykových dat spjatých s určitým obdobím a komunitou. Tato data skýtají poznatky o vývoji jazyka, který se proměňuje v závislosti na společenském kontextu.

Tato studie primárně vychází z dat, která čerpáme z korpusu velmi specifického, a to z Archivu mluvených pořadů Českého rozhlasu,² který je veřejně dostupný na webových stránkách: <https://www.ite.tul.cz/speechlab/index.php/naki.html>. Jde o ojedinělou databázi, v níž jsou shromážděny záznamy mluvených projevů o objemu stovek tisíc hodin nahrávek. Pořady Českého rozhlasu zpřístupňují kulturní dědic

² Tato databáze vznikla v rámci projektu Zpřístupnění archivu Českého rozhlasu pro sofistikované vyhledávání, konkrétně v Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity. Projekt DF11P010VV013 Ministerstva kultury ČR (výzkumný program NAKI) řeší Fakulta mechatroniky, informatiky a mezioborových studií a Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Technické univerzity v Liberci. Hlavní řešitelem projektu byl profesor Jan Nouza z Ústavu informačních technologií a informatiky Technické univerzity v Liberci.

tví, z něhož mohou čerpat mnohé vědní disciplíny. V tuto chvíli je členům projektového týmu zpřístupněno v pracovní verzi zhruba 7000 hodin nahrávek zpravodajských pořadů Českého rozhlasu z let 1969–2005.

Těžištěm korpusové lingvistiky byly donedávna hlavně psané projevy. Databáze mluvených projevů je v porovnání s projevy psanými výrazně chudší. Mluvené slovo se až v poslední době dostává stále častěji do středu pozornosti výzkumného bádání. Při zkoumání mluvených projevů je kvůli paralelnímu ubíhání textu v reálném čase velmi obtížné zachycení konkrétních zkoumaných jevů. Vytváření takové databáze, již by mohli využít představitelé různých oborů, je tedy velkou výzvou. Současné počítačové technologie analytická práci se zvukovými nahrávkami sice umožňují, ale zvukový záznam mluveného slova je stále těžko analyticky uchopitelný. Z tohoto důvodu porizování textových přepisů zvukových verbálních nahrávek je, a zřejmě i nadále bude, standardní součástí zpracování dat, zvláště kvůli možnostem jejich analýzy a interpretace.

Zveřejněním Archivu mluveného slova Českého rozhlasu se zájemcům otevřela nabídka akustického záznamu paralelně s jeho textovým přepisem. Texty je možné paralelně poslouchat i číst a uživatel není při vyhledávání v souborech odkázán jen na zvuk, ale může jednoduše využít vyhledávání pomocí psaného textu, který jej následně propojí i do zvukové stopy.

V tomto příspěvku využijeme data z archivu rozhlasových nahrávek k ilustraci jedné ze stěžejních hypotéz kognitivní lingvistiky, kterou je tělesné ukotvení jazyka. Představitelé americké kognitivní lingvistiky mluví o tzv. bodycentrismu (Johnson 1987). Podle kognitivistů je jazyk produkt lidské zkušenosti a tato zkušenost je zprostředkována lidským tělem. Přesvědčivé svědectví o provázanosti jazyka s lidským tělem podávají somatické frazémy, tedy ustálená slovní spojení, jejichž klíčový komponent označuje nějakou část lidského těla.

Z množství psychosomatických frazémů se v našem příspěvku zaměříme pouze na jednu část lidského těla – na *ruku*. Předpokládali jsme, že excerpce somatických frazémů bude značně početná nejen co

do množství, ale též co do významů. Tento předpoklad vycházel ze studie představující obraz *ruky* v polštině a angličtině, v níž autoři dospěli k několika sémantickým oblastem – profilům (Filar, Głaz 1996). Podstatou profilování je zvýraznění některého ze sémantických prvků daného pojmu. V případě *ruky* se můžeme setkat s následujícími profily:³

1. Ruka – část těla:
 - a) párovost, pravá a levá: *mít obě ruce levé*;
 - b) umístění po stranách lidského těla – *po pravé ruce vidíme...*
2. Ruka – vzhled:
 - a) vzhled z hlediska přijímané normy, resp. pokud jí neodpovídá – *mít ruce jako opice*.
3. Ruka – lidská činnost:
 - a) ruka jako vlastnění a moc, schopnost uchopit a držet, význam moci nad drženou věcí, vlivu, odpovědnosti za něco – *předat něco do něčích rukou, mít něco/někoho v rukou být v něčích/dobrych/správných rukou*;
 - b) ruka jako práce, nástroj k práci – *dílo vlastních rukou, necítit ruce, upracované ruce, mít jen dvě ruce*;
 - c) ruka jako kontakt, mezilidské vztahy:
 - se světem – hmat, dotyk:
 - prostorová blízkost – *mít něco po ruce/při ruce, na dosah ruky, nedat něco z ruky*;
 - evidentnost, jistota – *držet pevně v rukách*,
 - pocity, city – *lomit rukama, sprásknout ruce, mávnout nad něčím rukou*;
 - d) ruka jako poznávací orgán člověka – *ohmatat si něco vlastníma rukama*;
 - sympatie, spolupráce – *podat, stisknout někomu ruku, chytit někoho/držet někoho za ruku, jít někomu na ruku*;

³ Profilování může být ještě podrobnější v závislosti na zvoleném způsobu vidění/perspektivě (Waszakowa 2010). Rovněž by se jednotlivé sémantické oblasti rozrostly v případě, že bychom pracovali s deriváty (*ruční, rukodělný...*).

- pomoc někomu, odpovědnost za někoho – *podat pomocnou ruku, držet nad někým ochrannou ruku, vést někoho za ruku;*
- sňatek – *požádat dívku o ruku, ucházet se o něčí ruku, dostat něčí ruku;*
- negativní vztahy – *vztáhnout na někoho ruku.*

4. Ruka jako člověk – mít něco z druhé ruky, potřebuje pevnou ruku:

- degradace na nástroj – *být něčí pravá/pomocná ruka, prodloužená ruka;*
- vlastnosti, schopnosti člověka – *mít zlaté/dřevěné/děravé... ruce, obě ruce levé;*
- etická stránka člověka – *mít čisté/špinavé ruce, ušpinit si ruce;*
- záruka – *ručit za něco, dát za něco/za někoho ruku do ohně, ruku na to.*

Jak je z výčtu patrné, lexém *ruka* pokrývá značné množství sémantických oblastí. Z toho důvodu jsme se pro potřeby tohoto příspěvku rozhodli analýzu zúžit na jedno konkrétní spojení, a to na vazbu *v rukou*. Volba tohoto spojení byla motivována pevnou provázaností sémantického profilu RUKA – LIDSKÁ ČINNOST, v němž se lexém *ruka* často vyskytuje právě ve formě předložka *v* + 6. pád, s totalitní ideologií a jejími projevy v komunikaci.

Události, k nimž se publicistické a zpravodajské pořady vyjadřují, jsou nahlíženy dobovým ideologickým prizmatem. Předpokládali jsme, že významy, v nichž je spojení *v rukou* v excerpané databázi užito, budou indikátorem tohoto ideologického zatížení.

Součástí profilu RUKA JAKO LIDSKÁ ČINNOST je sémantická oblast, v níž do popředí vystupuje sémantický rys RUKA JAKO VLASTNĚNÍ A MOC. Ruka je nástrojem, většinou velmi pevným, jímž někdo někoho ovládá, nad nímž má pevnou moc. Ovládaný je zcela pasivní, je zbaven své vlastní vůle, dostává se do područí svého vlastníka.

Zpravodajské pořady v archivu rozhlasových pořadů Českého rozhlasu poskytují přesvědčivé příklady tohoto sémantického profilu. Předpokládanou proměnu sémantických rysů v rámci tohoto profilu

dokumentujeme na zpravodajství v rozmezí 20 let, v nichž se odehrála změna společenského zřízení, konkrétně z roku 1977, reprezentujícího dobový ideologický normalizační diskurs, a roku 1997, ilustrujícího demokratické proměny.

Primárním zdrojem dat pro sémantickou analýzu jsou zpravodajské pořady *Rozhlasové noviny* (1977) a *Ozvěny dne* (1997). Dále byl pro ilustraci šíře užívání vazby *v rukou* použit Český národní korpus a jeho korpusy Totalita a pub2006syn. Rok 1977 byl pro analýzu zvolen záměrně, je totiž k dispozici jak v pracovní verzi databáze archivu Českého rozhlasu, tak v korpusu Totalita (Čermák a kol. 2010).

Oba zdroje poskytují kvalitativně srovnatelné informace, kvantitativně se samozřejmě vymyká korpus syn2006pub. Jde totiž o jeden z nejrozsáhlejších referenčních korpusů (v rozsahu 300 milionů slov), přičemž více než 20 % textů využitých v tomto korpusu pochází právě z roku 1997 (<http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>; cit. 8.03.2014).

Vazba *v rukou* ve zpravodajských pořadech Českého rozhlasu⁴

V pořadech *Rozhlasové noviny* se v roce 1977 vyskytuje vazba *v rukou* 23krát, z toho 21 výskytů odpovídá sémantickému profilu RUKA JAKO VLASTNĚNÍ A MOC.

Příklady:

[...] atomové zbraně <**v rukou**> jihoafrických rasistů....

Vláda je však nadále <**v rukou**> klerikálů stejně jako státní rozhlas a...

[...] plníme funkci důležitého nástroje <**v rukou**> strany a ztrátu...

[...] intenzivní práci všech, <**v jejichž rukou**> je výsledek letošních žní...

Metaforické užití zpravidla reflektuje domácí politicko-hospodářské dění, přičemž se zdůrazňuje neotřesitelná zodpovědnost strany

⁴ Do analýzy nebyly zahrnuty defektní výskyty vazby, pro jejichž porozumění by bylo třeba porovnat zvukovou a textovou stopu v rozsáhlejší kontextu. Automatický přepis zatím dosahuje přesnosti 94,67 % u studiového čteného zpravodajství, kompletní zpravodajské pořady vykazují prozatímni přesnost přepisu 86,86 % (Nouza a kol. 2012, s. 27–38).

a jejích orgánů, lidu, dělníků apod. za úspěšný rozvoj socialistického Československa. Dále se vazba *v rukou* užívá v pasážích zpravujících o činnosti kapitalistických a pro/západních subjektů.

Pouze ve dvou případech je spojení *v rukou* užito v základním významu „ruka jako lidská končetina“.

V pořadech *Ozvěny dne* z roku 1997 se vazba *v rukou* objevuje ve 24 případech. S 20 výskyty opět výrazně dominuje metaforické užití v sémantickém profilu „ruka jako vlastnění a moc“.

Příklady:

Po schůzi palestinského vedení to oznámily palestinské oficiální zdroje, opatření se bude týkat pozemků palestinské autonomie a východního Jeruzaléma, které jsou <**v rukou**> samosprávy.

...ale po přestávce už byla režie zápasu pevně <**v rukou**> českých hokejistů.

Po provedení této operaci uvidíme, jak velká část ještě závazků zbude <**v rukou**> samotných zdravotních zařízení.

Většina hlavních měst na jihu je <**v rukou**> povstalců.

Metaforické užití vazby *v rukou* je v tomto období zbaveno svého ideologického podtextu; nejčastěji se užívá pro objektivní postižení vztahů v domácí i zahraniční politice a své zastoupení má i ve sportovním zpravodajství.

Vazba *v rukou* je v základním významu RUKA JAKO LIDSKÁ KONČETINA užita pouze čtyřikrát.

Z kvantitativního i kvalitativního hlediska jsou soubory z let 1977 a 1997 srovnatelné. Mírně se proměňuje poměr metaforického a nmetaforického užití. Nízká četnost výskytů však neumožňuje činit závěry z faktu, že metaforické užití vazby *v rukou* dosahuje v roce 1977 91,3 %, zatímco v roce 1997 činí 83,3 %. Sémantická analýza všech výskytů ale samozřejmě odhaluje měnící se obsahovou náplň sémantického profilu RUKA JAKO VLASTNĚNÍ A MOC. Mění se zpravodajské hodnoty, zpravodajství postrádá ideologické zabarvení ve prospěch jasného a neutrálního sdělení.⁵

⁵ Český národní korpus – SYN2006PUB (Čermák a kol. 2011).

Vazba *v rukou* v Českém národním korpusu

Pro srovnání uvádíme výsledky z korpusů Totalita a syn2006pub. V obou případech byl pro potřeby výzkumu vytvořen subkorpus, a to z let 1977 a 1997 (dotaz: [word="[Vv]"] [tag!="N.*"]{0,1} [word="rukou"]).

V korpusu Totalita (subkorpus 1977) má vazba *v rukou* 260 výskytů, z toho k sémantickému profilu RUKA JAKO VLASTNĚNÍ A MOC náleží 250 výskytů, tj. 96,15 %, a k profilu RUKA JAKO LIDSKÁ KONČETINA 10 výskytů, tj. 3,85 %.

Jak ze statistiky, tak ze sémantické analýzy opět vyplývá, že vazba *v rukou* je užívána výrazně více v přeneseném významu než ve významu základním. V rámci sémantického profilu RUKA JAKO VLASTNĚNÍ A MOC lze vysledovat zejména dvě sémantické oblasti specifikující ideologický kontext:

- 1) společensko-politická oblast,
- 2) oblast hospodářství, především průmyslu a stavebnictví.

Ad 1. Dobový tisk vyzdvihuje a obhajuje socialistické zřízení, v němž je vláda, kapitál, výrobní prostředky v rukou lidu, dělníků, pracujících, strany apod. A naopak kapitalistický svět kritizuje, že tyto prostředky a statky jsou v rukou úzké skupiny kapitalistů, statkářů, buržoazie apod. Metaforické užití popisované vazby se v dobových textech stává jednoduchým a účinným prostředkem, který slouží k manipulaci čtenářů a který formuje žádoucí postoj k dobovému zřízení. Je zcela dominantním sémantickým profilem, v němž se popisovaná vazba užívá.

Příklady:

Díky tomu, že jsou všechny výrobní prostředky a všechny zdroje soustředěny <**v rukou**> státu, společnosti, je možno řídit národní hospodářství plánovitě...

Socialismus odstraňuje všechny překážky stojící v cestě její realizaci, protože <**v rukou**> pracujícího lidu jsou všechny prostředky informací i názorné agitace.

Tyto korporace mají <v rukou> vše: suroviny, patenty, vynálezy, s jejichž pomocí proměňují suroviny v hotové výrobky,...

Protože koncentrace moci <rukou> finanční monopolistické oligarchie je všeobecným jevem v průmyslově rozvinutých zemích kapitalismu...

Tytéž závěry potvrzují i statistiky kolokací – nejčastější pravá doplnění vazby *v rukou* (lemmata podle MI-score) jsou tyto: *statkář, buržoazie, kapitalista, soukromý, stát, dělnický, proletariát, pracující, dělník, socialistický...*

Ad 2. Tisk komentuje řešení dodavatelsko-odběratelských vztahů, v prostředí socialistického plánování mnohdy problematických, socialistické soutěžení apod. Vyskytují se tak např. konstatování, že plnění plánu je v rukou dělníků, v rukou brigádníků apod.:

Zdejší strojaři mají <v rukou> odpovědnost za to, zda se podaří uskutečnit záměr, o němž snily generace.

Mezi věkově staršími pracovníky zase probíhá soutěž o standartu stavební odborové rady, nyní je <v rukou> betonářů Jaroslava Tolmana z úseku výstavby výrobního bloku.

Mimo ideologický kontext se spojením *v rukou* vyskytuje v oblasti sportu. I zde vystupují do popředí sémantické vlastnosti odpovídající obecnému sémantickému profilu RUKA – LIDSKÁ ČINNOST.

V korpusu syn2006pub (subkorpus 1997) má vazba *v rukou* 1220 výskytů. Metaforické užití v sémantickém profilu RUKA JAKO VLASTNĚNÍ A MOC dokumentuje 1088 výskytů, tj. 89,18 %, zatímco nemetaforické 132 výskytů, tj. 10,82 %.

Stejně jako rozhlasové pořady *Ozvěny dne* z roku 1997 také souhrn dat z ČNK, subkorpusu 1997, potvrzuje dominantní užívání vazby *v rukou* v jejím metaforickém významu. Vazba *v rukou* neobsahuje sekundární ideologické, manipulativní sémantické rysy. Sonda do korpusových dat ukázala, že se nemění ani sémantické profily, jednoznačně převažuje profil RUKA JAKO VLASTNĚNÍ A MOC. Vazba *v rukou* ilustruje novou roli zpravodajských médií reagujících na změnu spo-

lečenských poměrů a na dobové politické a hospodářské události. To se projevuje otevřeným informováním o nejrůznějších kauzách násilné, majetkové a hospodářské kriminality a korupce; vazba *v rukou* se dále vyskytuje v těchto významových okruzích: ekonomika a její transformace, privatizace, činnost policie a soudů, zdravotnictví, domácí a mezinárodní politika, probíhající válečné konflikty, terorismus a samozřejmě sport. Změněná role hromadných sdělovacích prostředků a jejich ideologicky nezatížené zpravodajství, zbavené předlistopadové frázovitosti a klišé, pravděpodobně stojí za nárůstem nemetaforických výskytů vazby *v rukou* po roce 1989. Do určité míry to potvrzuje i sonda do početně výrazně menšího souboru výskytů ze zpravodajských relací Českého rozhlasu (8,7 % přímého užití v roce 1977 oproti 16,7 % v roce 1997, viz výše).

Příklady:

„Nemohu zveřejnit žádné prohlášení, otázka budoucnosti Tatry je především <v rukou> akcionářů,” řekl tiskový mluvčí automobilky

V září 1995 byla uzavřena, následně vyklizena a její další osud spočívá <v rukou> FN v Praze-Motole

Švýcarský diplomat dále ujistil, že značný počet zbraní <v rukou> civilního čečenského obyvatelstva není hrozbou pro nadcházející hlasování.

Toto uvolnění se ovšem netýká měst <v rukou> rebelů, tedy Vlory, Gjirokastru, Fieru a Beratu.

Závěrem

Excerpce spojení *v rukou*, jako typického zástupce somatických frazémů s báзовým lexémem *ruka*, z archivu Českého rozhlasu a ČNK nám dala nahlédnout do konkrétního výseku českého jazykového obrazu světa. Ukázalo se, že naprosto dominantním sémantickým profilem, v němž se spojení *v rukou* vyskytuje, je metaforický význam RUKA – LIDSKÁ ČINNOST. Excerpce z období, kdy česká společnost procházela významnými politickými proměnami, odhalila, jak byly chápány konkrétní události v dobovém zpravodajství. Zprávy totalitní

éry, poplatné komunistické ideologii, demonstrují užívané manipulační strategie. Metaforické užití vazby v rukou ve výskytech z roku 1977 polarizuje svět na „správný“, v němž jsou výrobní prostředky a moc soustředěny v rukou lidu, dělníků a strany, a „zlý“, v němž jsou naopak v rukou kapitalistů. Metaforické užití vazby v *rukou* dominuje i ve zpravodajství z roku 1997, avšak zde je význam analyzovaného spojení od ideologického nánosu oproštěn.

Literatura

- Bartmiński J., 2007, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Čermák F., Cvrček V., Schmiedtová V. (eds.), 2010, *Slovník komunistické totality*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Čermák F. a kol., 2011, *Český národní korpus – SYN2006PUB*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK [dostupný online: <http://www.korpus.cz>].
- Filar D., Głaz A., 1996, *Obraz ręki w języku polskim i angielskim*. In *Językowa kategoryzacja świata*. Eds. R. Grzegorzczakowa, A. Pajdzińska. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 199–220.
- Johnson J., 1987, *The Body in the Mind: the bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago–London: University of Chicago Press.
- Lakoff G., Johnson M., 2002, *Metafora, kterými žijeme*. Brno: Host.
- Mrhačová E., 2000, *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice (tematický frazeologický slovník II)*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- Nouza J. a kol., 2012, *Making Czech Historical Radio Archive Accessible and Searchable for Wide Public*. „Journal of Multimedia”, vol. 7, issue 2, s. 159–169.
- Pacovská J., 2012, *K hlubinám šudákovy duše. Didaktika mateřského jazyka v transdisciplinárním kontextu*. Praha: Karolinum.
- Nouza J., Blavka K., Bohac M., Cerva P., Zdansky J., Silovsky J., Prazak J., 2012, *Voice Technology to Enable Sophisticated Access to Historical Audio Archive of the Czech Radio*. In *Multimedia for Cultural Heritage*, eds. C. Grana, R. Cucchiara, vol. CCIS 247, Berlin–Heidelberg: Springer, s. 27–38.
- Pacovská J., 2013, *Dialogue In The Body Language And Psychosomatic Phraseology*. „Journal of Psycholinguistics”, vol. 18, issue 2, s. 46–53.
- Škodová S., 2013, *Použití interpunkce v automatických přepisech mluveného slova*. „Didaktické studie”, roč. 5, č. 2, s. 99–111.

- Škodová S., Kuchařová M., 2014, *Mluvené slovo v pořadech Českého rozhlasu*. „Studie z aplikované lingvistiky”, roč. 5, č. 1, s. 141–143.
- Šmejkalová M., 2005–2006, *Irena Vaňková, Iva Nebeská, Lucie Saicová Římalová, Jasňa Šlédrová, Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. „Český jazyk a literatura”, roč. 56, č. 1, s. 49–52.
- Vaňková I. a kol., 2005, *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.
- Vaňková I., 2007, *Nádoba plná řeči*. Praha: Karolinum.
- Waszakowa K., 2010, *Perspektivy srovnávacích výzkumů v oblasti lexikální sémantiky ve světle kognitivnělingvistických teorií*. In *Obraz člověka v jazyce*. Ed. I. Vaňková, J. Pacovská. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, s. 11–30.